

# Gábor Áron

NÉGYESI LAJOS

## ágyúí nyomában a Görgényi- havasokban

43

**2010** márciusában visszatért Székelyföldre Gábor Áron egyetlen megmaradt ágyúja. A legendás fegyverből 64 darab készült a szabadságharc idején, azonban nem mindegyik vett részt a harcokban, miként a fennmaradt példányból sem lőttek az ellenségre. 1849-ben, amikor a cári csapatok megszállták Kézdivásárhelyt, az ott működő ágyúöntő műhely munkásai az utolsó pillanatban elásták az elkészült löveget, és ott is maradt 1906-ig, amikor földmunkák során rátaláltak.

A dolog érdekessége, hogy Kovács András, az egykori elrejtők egyike, haláláig őrizte a titkot, akkor azonban elmondta Pongrácz Jánosnak, aki azután földfúróval vizsgálva a helyszínt, próbálta megtalálni az elásott ereklyét. Nagy valószínűséggel el is találta a fúrással, azonban nem hitte, hogy az alig fél méter mélyen heverő tárgy az ágyúcső lenne. Pedig az volt, ugyanis eredetileg alig 10 cm-es földréteggel borították be az udvari árokba fordított ágyúcsövet.

A szerencsés megtalálás nyomán ismét hangot kaptak az elásott ágyúkról szóló történetek és a remény, hogy még számos példányukat rejtje az erdélyi föld.

### Felbukkan egy visszaemlékezés

Albert Ernő a *Határvidék* című folyóirat 2. számában Gábor Áron ágyúírói írott tanulmányában részletesen foglalkozik a Hargitán elásott ágyúk esetével, melynek forrása Joós Elek, 48-as honvédtüzér visszaemlékezése. 2007 tavaszán, Demeter László és Csikány Tamás történészek vetették fel, hogy érdemes lenne komolyan venni a visszaemlékezésben leírtakat, és megpróbálni megkeresni az ágyúkat. A feladat nem volt szokványos, hiszen egy budapesti irodában kellett a visszaemlékezés és a rendelkezésre álló térképek elemzésével a több mint 700 kilométerre fekvő hegyek között megjelölni azt a helyet, ahol érdemes belekezdeni a terepkutatásba.



1849 nyarán a tüzérek Gyergyószentmiklósról indultak 12 ágyúval a havasokon keresztül Sófálvára, de a tetőn lévő fogadónál megálltak. Manapság a Bucsin-tetőn keresztül vezet az út, de akkoriban még használatban volt a hegygerincen vezető sóút is.

Sajnos az első katonai felmérés nem jelöli a fogadókat. A második katonai felmérésen feltűnik a *Fogadó-kert* helynév, a harmadikon pedig ez utóbbin kívül még szerepel a *Régi fogadóhely* megnevezés is. Mivel Joós visszaemlékezésében azt írja, hogy az elindulás után a tetőn egy fogadónál megálltak, a Gyergyószentmiklóshoz közelebb fekvő *Régi fogadóhelyre* esett a választásom.

Önmagában az elrejtett ágyúk felkutatását megcélozni elég reménytelen vállalkozás lett volna, hiszen a legközelebbi településtől is 10 km-re fekvő erdős hegyes területen, ha valamit el akartak rejteni, azt másfél évszázaddal később, szinte reménytelen vállalkozás megtalálni. A visszaemlékezésben leírt események sorában volt egy olyan rész, ami nagyobb kiterjedésű, jól azonosítható nyomokat hagyhatott a területen. A tüzérek ugyanis felrobbantották a muníciót, hogy az ne kerüljön a császáriak kezébe. Feltételezhető, hogy a ládák vas alkatrészei, az esetlegesen itt tárolt ürügyök (gránátok) felrobbanása után ezek repeszei, viszonylag nagyobb területen szóródhattak. A kutatásunk célpontja, tehát egy vastárgyakkal, jellegzetes vasgömbtöredékekkel, esetleg vasból öntött kartácsgolyókkal borított, kb. 100 méter átmérőjű folt megtalálása az egykori fogadóépülettől 300–500 méteres távolságra az erdőben. Ha ez sikerül, akkor a robbanás foltjától nem lehet messze az ágyúk elrejtésének a helye sem. A hely azonosítása még akkor is a kutatás sikerét jelenti, ha az ágyúk nem kerülnek elő, mivel ezzel igazoljuk a visszaemlékezés hitelét, illetve azt, hogy az események a három lehetséges helyszín közül az általunk megjelölt fogadónál játszódtak le. A terepbejárás előkészítése során a térképen jelölt régi fogadóhely koordinátáit egy újabb felmérésre vetítettem, és megterveztem az oda vezető utat. A térkép szerint kb. 15 km-es makadámút ve-



Gábor Áron rézágyújának másolata a kézdivásárhelyi múzeumban



Az első terepbejárás 2007 novemberében



A kutatócsoport tábora

A kutatások előkészítése során rekonstrukciónk kell a terep korabeli állapotát. Erre a különböző történelmi korokban készült térképek adnak lehetőséget, melyek segítségével visszakövethetjük a terület változásait. A Habsburg Birodalom területéről először II. József készíttetett egységes felmérést 1:28 000-es méretarányban 1763–1787 között. Ez a „jozefiniánus térkép”, egy-egy szelvénye viszonylag pontosan ábrázolja az adott területet, de nem tartalmaz magassági adatokat. A következő felmérés, az ún. franciskánus térképek, 1806–1869 között készültek, különböző méretarányokban. Az egyes szelvények pontosan ábrázolják a terepet, tartalmaznak magassági adatokat, és egymással illeszthetők.

zet a helyszínre, azonban azt, hogy valóban képesek leszünk-e gépjárművel oda jutni, csak a terepbejárás döntheti el.

2008 novemberében szakadó hóesésben GPS-navigációval érkeztünk meg a szénégetők által használt tisztásra. A kunyhójuk az út déli oldalán állt, nem messze attól a helytől, ahol az első katonai felmérés a fogadó épületeit jelzi. A közelében egy kisebb deszkaistálló és latrina állt. Az épületek környékén elszórt szemetet láttunk, de az erdő mentesnek tűnt a fémkeresést zavaró hulladéktól, ami esélyt adott a robbanás során szétterült fémtárgyak megtalálására.

## Megkezdődik a kutatás

A kutatás végrehajtására a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum együttműködési szerződést kötött a székesfehérvári Haáz Rezső Múzeummal, majd a szükséges engedélyek beszerzése után, 2009 nyarán megkezdtük a helyszíni kutatásokat a Görgényi-havasok déli részén fekvő Nagysomlyó-hegy lábánál.

Először az úttól délre húzódó erdőt jártuk be, mivel a fogadó épületei itt álltak, és logikusnak tűnt, hogy a robbantás helyeként megjelölt sűrű fenyves inkább a hegyoldalon lehetett, mint a Kis-Küküllő mocsaras lapályán.

A hegyoldal bejárása során megfigyeltem, hogy a viszonylag lankás alsó rész után a terep lépcsőzetesen emelkedik a tetőn húzódó fennsík pereméig. A terület átvizsgálása során számos fémtárgy került elő, de ezek többsége a fakitermelés során oda került patkók, láncok, kapcsok, szegek voltak. Észre kellett vennünk, hogy a lóval vontatott ágyúfogatókat csak jelentős erőfeszítés árán lehetett volna felhozni a fogadótól. Ezt alátámasztotta, hogy a második katonai felmérésen a fennsíkra vezető utak a hegyoldal lankásabb keleti és nyugati oldalán haladnak. Persze ehhez a felismeréshez az is hozzájárult, hogy a hegyoldalon átvizsgált több tízezer négyzetméterről nem került elő értékelhető lelet.

Ezzel lezárult a kutatás első fázisa, hiszen bebizonyosodott, hogy az előzetesen kialakított kutatási koncepció nem hozott eredményt. A területen való mozgás során megfigyeltük, hogy a hangok terjedését a fenyves erősen korlátozza. Joós Elek leírásában az szerepel, hogy hajnalban akkor robbantották a löport, amikor a fogadónál a keresésükre érkező császári katonák és helybeli fogatosok zajongását meghallották. Mivel a fogadótól 500 méterre a lármát nem hallhatták, de még 300 méter is soknak tűnik, a robbantás helyét közelebb, a laposabb, északi oldalon kezdtük keresni. Itt a tisztás szélétől 200 méterre Sófalvi András régész egy mesterséges dombra figyelt fel. Az alakja szénégető boksára emlékeztetett. A fémkereső műszeres átvizsgálása során az oldalából egy 1849-es honvédcsákó címer került elő. A domb közelében két patkót, egy hidegvágót és egy 1807-es 15 krajcárrost találtunk. A leletek helyét GPS-szel rögzítettük. Ezután koncentrikusan kiterjesztettük a kutatást, de mindez nem hozott további eredményt.

2010-ben ismét a helyszínre utaztunk, de az első három napban a folyamatos esőzés hátráltatta a munkát. Ennek ellenére, a rövid esőszünetekben megkezdődött a földhalom feltárása, és folytatódott a műszeres leletfelderítés. Az ELGI (Eötvös Loránd Geofizikai Intézet) jóvoltából Kakas Kristóf geofizikai méréseket is végzett a területen. A hét második felében azután megjött a jó idő, ami lehetővé tette a munka befejezését.

A földhalomból a kora újkortól a 19. századig terjedő időszakból származó vegyes kerámiaanyag, valamint kovácsoltvas szegek kerültek elő. Az általunk kutatott 1849-es eseményhez közvetlenül kapcsolódó további lelet nem. A rétegszerkezet és a leletek elhelyezkedése azt mutatta, hogy a földhalom felső rétegeit valószínűleg egy alkalommal átforgatták.



A Régi fogadóhely a 3. katonai felmérés térképlapján



A geofizikai mérések nem mutattak ki jelentős fémtömegre utaló anomáliákat a területen. A földhalom környékét 200 méteres körzetben vizsgáltuk át. Előkerült egy 1816-ban vert félkrajcáros és három darab lópatkó, a földhalomtól számított 100 méteren belül. Az ezen kívül eső területen nem találtunk olyan leletet, ami az 1849-es eseménnyel kapcsolatba hozható.

Az eredmények azt mutatták, hogy a földhalom környékén játszódhattak le a visszaemlékezésben leírt események. Ezután ide koncentráltuk a kutatást. A terep átvizsgálása során a földhalom és a sóút közé eső területen, több helyen is beásásnyomokat figyeltünk meg. Itt a sűrű, telepített fenyőerdőben, elszórtan nagy méretű, görgeteg kövek vannak. A talajréteg vékony és köves. A földhalomtól 60 méterre egy 2x2 méteres szabályos gödör nyomát lokalizáltuk. A kitermelt földet, melyben jelentős méretű, de kézzel még mozgatható kövek voltak, kétoldalt halmozták föl. A két földhalomból kb. 70–80 éves fenyőfák nőttek, és egy jelentős vastagságú korhadttuskó is látszott. Ez jelezte, hogy a gödör legalább 100 éves lehet.

## Egy legenda vége

Nem sokkal a hazatérésünk után Sófalvi András elektronikus levélben hívta fel a figyelmemet dr. Endes Miklós Csík-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig című könyvének egy részletére, mely magyarázatot ad a kutatásaink során szerzett tapasztalatainkra. Leírja, hogy a visszavonuló tüzérek „Gál Sándor táborából való székelyekkel találkoztak, ezektől a történeteket (a szabadságharc bukását) megtudták. A leverő hírre az ágyúkat elásták, egymástól elbúcsúzával eloszlottak. Az ágyúkat a későbbi kormány ásatta ki.”

A két kutatótábor során feltárt adatok alapján tehát kijelenthetjük, hogy nagy valószínűséggel megtaláltuk a Joós Elek által leírt esemény helyszínét. A lőpor megsemmisítésének helye a földhalom közvetlen közelében lehetett. Néhány ágyúcsövet innen 60 méterre, a köves domboldalba ástak el, alig 50 cm-re. Miután a császári katonaság elszállította a helyszínről a megsemmisített ágyúk roncsait, valószínűleg alaposan átvizsgálták a területet, és rábukkantak az elrejtett ágyúkra és munícióra.



Geofizikai mérés GEM 3 típusú mérőműszerrel



1849-es csákócímer



A földhalom régészeti feltárása